

VAKFICHE TV opvoedkunde 3 tso

Examencommissie secundair onderwijs

Geldig van 01 januari 2024 tot en met 31 december 2024

Studierichting

3e graad tso

Sociale en Technische Wetenschappen

Referentiekader

Leerplannen :

KO: <http://ond.vvkso-ict.com/vvksomainnieuw/leerplanpubliek.asp?NR=2017/018>

OVSG: <http://pro.g-o.be/blog/Documents/TSO%20tweede%20en%20derde%20graad%202017-2018.pdf>

GO: https://www.ovsg.be/ovsg-leerplannen/data/secundair-onderwijs/207_sociale-en-technische-wetenschappen-o-2-2011-207.pdf

Inhoud

Waarom leer je dit vak?

Wat moet je leren?

Hoe verloopt het examen?

Hoe beoordelen we het examen?

Met welk materiaal bereid je je voor?

Waarom leer je dit vak?

In de studierichting sociale en technische wetenschappen leer je over de wisselwerking tussen individu, voeding, samenleving, leefmilieu en techniek. De 'mens' als sociaal, technisch en wetenschappelijk wezen staat hier voornamelijk centraal. Het sociale luik van deze richting hoort bij het vak opvoedkunde. Het uitgangspunt voor dit vak is de mens en zijn gedrag.

Deze vakfiche bestaat uit 4 deeldomeinen.

In het eerste deeldomein bestudeer je de menselijke interactie, de factoren die de menselijke interactie en gedrag beïnvloeden en hoe gedrag aangeleerd wordt. Er wordt ook aandacht besteed aan hoe mensen hun eigen gedrag en dat van anderen verklaren en welke gevolgen dit heeft voor hun gedrag.

Bij het tweede domein leer je op welke manier je het best communiceert met anderen. Communicatie kan gepaard gaan met conflicten. Hier leer je welke conflicten er bestaan, welke fase er zijn in een conflict en wat de mogelijke gevolgen van een conflict kunnen zijn. Je leert je eigen conflicthanteringsstijl inschatten aan de hand van het model van Thomas en Kilmann en hoe je assertief kan reageren in conflictsituaties.

De breuklijnen die in onze samenleving heersen komen aan bod in het derde deeldomein. De indeling van groepen mensen gebeurt op basis van verschillende factoren. We leggen de nadruk op de mens als onderdeel van de samenleving. Welke rol speelt de mens in het economisch, democratisch, sociaal & maatschappelijk, rechtssysteem?

In het laatste domein wordt de ontwikkeling van de mens onder de loep genomen. De ontwikkeling van de mens wordt beïnvloed door verschillende factoren, speelt zich af in verschillende gebieden en fasen. Bijzondere aandacht gaat naar de opvoeding. Deze speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van de mens.

Wat moet je leren?

UIT WELKE COMPONENTEN BESTAAT HET VAK?

Menselijke interactie
Passend communiceren
Breuklijnen in onze samenleving
Ontwikkeling van de mens

WAT IS DE INHOUD VAN HET VAK?

Wat moet je leren?

Menselijke interactie

Menselijke interactie

Je kan op basis van een voorbeeld uit het dagelijks leven aanduiden of er sprake is van menselijke interactie of niet.

Menselijke interactie is de manier waarop mensen (en groepen) onderling handelen, op elkaar reageren en elkaar bewust en onbewust beïnvloeden.

Factoren die gedrag beïnvloeden

Je kan op basis van een voorbeeld uit het dagelijks leven beschrijven welke factoren het menselijk gedrag beïnvloeden.

Menselijk gedrag wordt beïnvloed door interne en externe factoren.

Interne factoren zijn:

- biologische factoren
- psychodynamische processen
- cognitieve processen
- leerprocessen

Externe factoren zijn:

- sociaal-culturele factoren

Aanleren van gedrag

Je krijgt op het examen een voorbeeld uit het dagelijks leven.

Je beschrijft welk leerproces hier een rol gespeeld heeft.

Er bestaan verschillende leerprocessen of manieren waarop mensen gedrag aanleren:

- klassieke conditionering (Pavlov)
- operante conditionering (Skinner)
- leren door observatie (Bandura)
- inzichtelijk leren (Köhler)

Factoren die menselijke interactie beïnvloeden

Je krijgt op het examen een voorbeeld uit het dagelijks leven.

Je duidt aan welke factor de menselijke interactie beïnvloed heeft.

De menselijke interactie wordt beïnvloed door:

- zelfbeeld
- sociale perceptie
- context
- cognitie

Sociale attributietheorie

Je krijgt op het examen een voorbeeld uit het dagelijks leven.

Je duidt aan of we te maken hebben met interne of externe attributie.

Je duidt aan welke attributiefout er gemaakt wordt.

Je legt uit hoe interne en externe attributie een invloed hebben op het zelfbeeld van een persoon en zijn gevoelens van fierheid of schaamte.

We maken een onderscheid tussen interne en externe attributie.

Attributiefouten zijn:

- fundamentele attributiefout
- self-serving bias
- halo-effect
- horn-effect
- vooroordelen
- stereotypen

Passend communiceren

Communicatie

Je kan jouw luisterhouding aanpassen aan een gegeven communicatiesituatie.

Je houdt rekening met de principes van:

- actief luisteren
- ik-boodschap

Conflicten

Je kent de definitie van conflict, rolpatroon en rolconflict en herkent deze begrippen in een gegeven voorbeeld.

Soorten conflicten:

Je definieert de verschillende soorten conflicten.

Je kan op basis van een voorbeeld uit het dagelijks leven aanduiden welk soort conflict er speelt.

Deze soorten conflicten zijn:

- instrumentele conflicten
- belangenconflicten
- sociaal-emotionele conflicten
- relationele conflicten

Fasen in een conflict:

Je kent de verschillende fasen in een conflict. Je kan het onderscheid maken tussen de verschillende fasen.

De fasen zijn:

- Fase 1: beginfase (discussie, debat, actie)
- Fase 2: standpunten worden harder (fixatie, gezichtsverlies, harde eisen)
- Fase 3: gericht op winnen (tegenpartij als object, vernietiging, ravijn)

Gevolgen van een conflict:

Je herkent in een gegeven voorbeeld de negatieve en positieve gevolgen van een conflict en kan deze toelichten.

Conflicthanteringsstijl volgens het Thomas – Kilmann model:

Je kan op basis van een voorbeeld uit het dagelijks leven benoemen welke conflicthanteringsstijl er gehanteerd wordt. Je kan toelichten waarom het die conflicthanteringsstijl is.

Je past deze conflicthanteringsstijlen toe in een gegeven situatie.

De conflicthanteringsstijlen zijn:

- ontlopen of uit de weg gaan
- forceren of uitvechten
- toedekken of toegeven
- confronteren
- compromis sluiten

Assertief gedrag

Je definieert het niveau van assertief gedrag aan de hand van voorbeelden en interpreteert ze in gegeven communicatiesituaties.

- subassertief gedrag
- assertief gedrag
- agressief gedrag

Je vergelijkt de conflicthanteringsstijlen met assertief gedrag.

Breuklijnen in onze samenleving

Globalisering

Je definieert het begrip globalisering.

Je vergelijkt de positieve en negatieve gevolgen van globalisering en analyseert ze aan de hand van concrete situaties.

Sociale stratificatie

Je definieert het begrip sociale stratificatie.

Je onderscheidt de factoren die zorgen voor sociale stratificatie:

- beroep
- socio-economische status
- geslacht
- ...

Maatschappelijke breuklijnen

Je bepaalt de maatschappelijke breuklijn aan de hand van voorbeelden en geeft er toelichting bij:

- religieus/filosofisch
- arm/rijk
- hooggeschoold/laaggeschoold
- sociaal-economisch

Actuele maatschappelijke tendensen

Je kan in een gegeven situatie een analyse maken van de invloed van actuele maatschappelijke tendensen op sociale stratificatie. Je kan beargumenteren hoe elke tendens een invloed heeft op de sociale stratificatie:

- migratie
- milieu
- armoede
- vergrijzing
- genetica
- genderdenken
- levenseinde

De samenleving als democratisch systeem

Je licht toe hoe mens als onderdeel van een samenleving deel uitmaakt van een democratisch systeem:

- politieke vertegenwoordiging
- participatie aan belangengroepen
  - o vakbonden
  - o werkgeversorganisaties
  - o ziektefondsen
  - o jeugdbewegingen
  - o milieu-organisaties

De samenleving als economisch systeem

Je licht toe hoe mens als onderdeel van een samenleving deel uitmaakt van een economisch systeem:

- huisvesting
- arbeid/tewerkstelling
- belastingen
- verzekeringen
- consumentengedrag

De samenleving als sociaal-maatschappelijk systeem

Je licht toe hoe de mens als onderdeel van een samenleving deel uitmaakt van een sociaal-maatschappelijk systeem:

- sociale zekerheid
- gezondheidszorg: de sociale kaart
- cultuur, sport, jeugd en media
- onderwijs

De samenleving als rechtssysteem

Je licht toe hoe de mens als onderdeel van een samenleving deel uitmaakt van een rechtssysteem.

Je kent de verschillende soorten rechtspraak. Je kan het onderscheid maken tussen burgerlijke rechtspraak en strafrechtspraak.

Je kent de verschillende rechtbanken en hoven en herkent in een gegeven voorbeeld welke rechtbank of hof bevoegd is:

- Vredegerecht
- Politierechtbank
- Rechtbanken van eerste aanleg
- Arbeidsrechtbanken
- Ondernemingsrechtbank
- Hoven van Beroep
- Arbeidshoven
- Hoven van Assisen
- Hof van Cassatie

Ontwikkeling van de mens

Ontwikkeling

Je definieert psychologie en mensenkennis.

Je kan het onderscheid maken tussen psychologie en mensenkennis.

Factoren die de ontwikkeling beïnvloeden

Je bepaalt in een gegeven situatie welke factoren de ontwikkeling beïnvloeden. Deze factoren zijn:

- aanleg
- milieu
- zelfbepaling

Je kan met voorbeelden aantonen dat er een interactie is tussen deze factoren.

Ontwikkelingsgebieden

Je herkent en beschrijft de verschillende ontwikkelingsgebieden aan de hand van voorbeelden en situaties:

- fysieke ontwikkeling
  - o motoriek
  - o sensoriek
  - o sensomotoriek
- psychische ontwikkeling:
  - o cognitieve ontwikkeling
  - o dynamisch-affectieve ontwikkeling
  - o persoonlijkheidsontwikkeling
  - o morele ontwikkeling
  - o seksuele ontwikkeling
- sociale ontwikkeling

De theorie van Erikson over persoonlijkheidsontwikkeling

Je beschrijft de acht fasen in de persoonlijkheidsontwikkeling volgens Erikson. Je bepaalt in een gegeven situatie in welke fase iemand zich bevindt:

- oraal-zintuiglijke fase
- musculair-anale fase
- motorisch-genitale fase
- latentiefase
- adolescentie
- vroege volwassenheid
- middenvolwassenheid
- late volwassenheid

Je beschrijft de positieve en hun bijhorende negatieve polen in elke fase.

Je toont aan met voorbeelden in welke fase een persoon zich bevindt en welke pool bereikt wordt.

Je bepaalt in een gegeven situatie welke pool iemand bereikt.

De theorie van Kohlberg over morele ontwikkeling

Je beschrijft de vier niveaus van morele ontwikkeling en bepaalt in een gegeven situatie over welk niveau het gaat:

- premorele niveau
- preconventionele niveau
- conventionele niveau
- postconventionele niveau

De theorie van Piaget over cognitieve ontwikkeling

Je beschrijft de vier stadia en hun specifieke kenmerken in de cognitieve ontwikkeling en bepaalt in een gegeven situatie over welk stadium het gaat.:

- sensomotorische stadium
- pre-operationele stadium
- concreet-operationele stadium
- post-operationele stadium

Je herkent en benoemt in een gegeven voorbeeld de typische kenmerken van het stadium.

Ontwikkelingstaken volgens Havighurst

Je herkent en benoemt in een gegeven situatie de ontwikkelingstaken volgens Havighurst.

- baby/kleuterperiode
- schoolkind
- jeugd (puberteit/adolescentie)
- jongvolwassenheid
- middelbare leeftijd
- laat-volwassenheid

Levensfasen

Je herkent de verschillende ontwikkelingsfasen bij de mens in een gegeven voorbeeld:

- zuigeling/baby
- peuter
- kleuter
- basisschoolleeftijd/lagere schoolkind
- adolescentie
- volwassenheid
- ouderdom

Zuigeling/baby

Je benoemt de motorische ontwikkeling bij de zuigeling/baby. Je herkent de verschillende soorten reflexen aan de hand van voorbeelden en situaties.

Je maakt een onderscheid tussen grove en fijne motoriek in een gegeven situatie.

Je herkent de verschillende vormen van gehechtheid en bepaalt welke vorm het is in een gegeven voorbeeld:

- veilige gehechtheid
- vermijdende gehechtheid

- afwerende gehechtheid
- gedesoriënteerde gehechtheid

Je herkent en beschrijft de gevolgen van gehechtheid in een gegeven situatie:

- scheidingsangst
- angst voor vreemden

Peuter

Je kent het verloop van de sociaal-emotionele ontwikkeling bij de peuter. Je herkent het streven naar zelfstandigheid bij de peuter in een gegeven situatie. Je legt uit waarom deze fase de koppigheidsfase genoemd wordt.

Je begrijpt het belang van spelen in de peutertijd.

Je kent het verloop van de taalontwikkeling bij een peuter. Je bepaalt in een gegeven situatie waar in de taalontwikkeling het kind zich bevindt.

Kleuter

Je legt uit waarom de cognitieve ontwikkeling gekenmerkt wordt door schoolrijpheid.

Je legt uit waarom de persoonlijkheidsontwikkeling in deze fase gekenmerkt wordt door identificatie.

Basisschoolleeftijd

Je kent het verloop van de fysieke ontwikkeling bij het lager schoolkind. Je herkent deze typische ontwikkelingskenmerken in een gegeven voorbeeld.

Je kent het verloop van de cognitieve ontwikkeling bij het lager schoolkind. Je herkent deze typische ontwikkelingskenmerken in een gegeven voorbeeld. Je bepaalt in een gegeven situatie waar in de cognitieve ontwikkeling het kind zich bevindt.

Je legt uit waarom de persoonlijkheidsontwikkeling in deze fase gekenmerkt wordt door prestatiegerichtheid.

Je kent en beschrijft het belang van de peergroep voor deze leeftijdsgroep.

Adolescentie

Je herkent en beschrijft de fysieke veranderingen tijdens de puberteit.

Je legt uit waarom de persoonlijkheidsontwikkeling in deze fase gekenmerkt wordt door identiteit en identiteitscrisis.

Je kent en beschrijft het belang van de peergroep voor deze leeftijdsgroep.

Je legt uit wat probleemgedrag in deze fase is en dat dit typerend is voor deze leeftijdsfase.

Volwassenheid

Je beschrijft de verschillende fasen in de volwassenheid. Je herkent in een gegeven situatie welke uitdaging of verandering typerend voor die fase is:

- vroege volwassenheid
- middenvolwassenheid

- late volwassenheid

Je benoemt en herkent in een gegeven situatie de specifieke problemen die kunnen optreden in de volwassenheid:

- relatieproblemen/chtscheiding
- werkeloosheid
- legenestysyndroom
- midlifecrisis
- sandwichgeneratie
- boemerangkinderen

Ouderdom

Je benoemt en herkent de uitdagingen en veranderingen van de ouderdom in een gegeven situatie:

- lichamelijke veranderingen
- psychische stoornissen
  - o geheugenproblemen, concentratieproblemen
  - o depressie
  - o dementie
- eenzaamheid: verdriet en verlies
- dood, rouwverwerking volgens Kübler-Ross

Opvoeding

Je definieert het begrip opvoeden.

Opvoedingsstijlen

Je definieert het begrip opvoedingsstijl.

Je herkent de verschillende opvoedingsstijlen aan de hand van voorbeelden en opvoedingssituaties:

- democratisch
- autoritair
- structurend
- directief
- niet-directief
- overbeschermend
- permissief
- onverschillig
- verwaarlozend

Je herkent en beschrijft de gevolgen van deze opvoedingsstijlen.

Opvoedingsmiddelen

Je definieert het begrip opvoedingsmiddelen.

Je herkent de verschillende opvoedingsmiddelen. Je kan op basis van een situatie uit het dagelijks leven het gebruikte opvoedingsmiddel benoemen:

- opbouwen van een vertrouwensrelatie
- belonen en straffen

- negeren
- gesprek voeren
- grenzen stellen
- regels en afspraken maken
- stimuleren en structureren
- afleiden
- voorbeeldgedrag
- gebruik van humor
- gebruik van pedagogisch milieu
- aanpassen aan de omgeving

Opvoedingsmilieus

Je definieert het begrip opvoedingsmilieu.

Je benoemt en herkent de verschillende opvoedingsmilieus:

- gezin
- school
- vrije tijd/media

Opvoedingsproblemen

Je benoemt en herkent de specifieke problemen die kunnen optreden bij de opvoeding:

- verwaarlozing
- mishandeling
- verwenning

Ondersteunings- en externe begeleidingsinstanties bij opvoedingsproblemen

Je herkent en benoemt de verschillende ondersteunings- en begeleidingsinstanties bij opvoedingsproblemen:

- sociale dienstverlening
- gezondheidszorg
- educatieve hulpverlening

Hoe verloopt het examen?

Hoe lang duurt het examen?

120 minuten voor examens vanaf 01-01-2024 tot 31-12-2024

Hoe verloopt het examen?

Het examen opvoedkunde 3 tso is een digitaal examen. Vraag je je af hoe een digitaal examen verloopt? De uitleg over onze digitale examens, de instructies en heel wat voorbeeldvragen vind je op <http://www.ond.vlaanderen.be/secundair/examencommissie/digitale-examens/index.htm>.

Wat breng je mee?

Een blauwe of zwarte balpen, eventueel corrector, hoofdtelefoon.

Welk materiaal krijg je van ons?

Kladpapier

Welke soort van vragen mag je verwachten?

Het digitaal examen bestaat uit gesloten en open vragen. Er zijn verschillende vraagtypes: invulvragen, sleepvragen, dropdownvragen, meerkeuzevragen. Soms krijg je ook een open vraag, waarop je het antwoord intypt in het voorziene vak. Elk vraagtype heeft zijn eigen instructiezin, die duidelijk aangeeft wat je precies moet doen. Je kan de verschillende vraagtypes vooraf inoefenen. Op de website vind je een oefenexamen, waarin je ze kan uitproberen. Uiteraard is dit geen echt examen: de bedoeling is dat je de techniek van de digitale vraagtypes in de vingers krijgt.

Hoe beoordelen we het examen?

Onderdelen

Menselijke interactie	10 %
Passend communiceren	20 %
Breuklijnen in onze samenleving	20 %
Ontwikkeling van de mens	50 %

Met welk materiaal bereid je je voor?

Je moet zelf op zoek naar leermiddelen om je examens voor te bereiden. De Examencommissie stelt zelf geen leermiddelen ter beschikking. Je kan ze kopen in een (online) boekhandel of ontlenen en raadplegen in een bibliotheek. De bibliotheken van de lerarenopleiding aan de universiteit of de hogeschool bieden heel wat leermiddelen aan.

Bij elke nieuwe editie van de vakfiche actualiseren we deze bibliografie. Toch is het best mogelijk dat bepaalde werken niet meer verkrijgbaar zijn of dat nieuwe werken die al op de markt zijn nog niet zijn opgenomen. Ook websites veranderen al eens van naam of worden aangepast. Als je niet onmiddellijk op de juiste website terechtkomt, kan je die proberen te vinden via een goede zoekmachine.

We maken bewust een selectie van leermiddelen die ons op dit ogenblik het meest aangewezen lijken om je voor te bereiden op onze examens. Zo willen we je helpen om je studie efficiënter aan te pakken. Je kan echter ook andere werken of cursussen gebruiken bij je voorbereiding op het examen.

Leerboeken en methodes

Methode	Uitgeverij	Gegevens
SOWiEso 3 ^{de} graad Informatieboek 1	Plantyn www.plantyn.com	https://www.plantyn.com/web/nl/webshop/product/-/webshop-pl/secundair-onderwijs/sociale-wetenschappen/sowieso-3de-graad-informatieboek-1-incl-scoodle-/9789030144816
SOWiEso 3 ^{de} graad Informatieboek 2	Plantyn www.plantyn.com	https://www.plantyn.com/web/nl/webshop/product/-/webshop-pl/secundair-onderwijs/sociale-wetenschappen/sowieso-3de-graad-informatieboek-2-incl-scoodle-/9789030144847
SOWiEso 3 ^{de} graad Informatieboek 3	Plantyn www.plantyn.com	https://www.plantyn.com/web/nl/webshop/product/-/webshop-pl/secundair-onderwijs/sociale-wetenschappen/sowieso-3de-graad-informatieboek-3-incl-scoodle-/9789030144854

Methode	Uitgeverij	Gegevens
Code Gedragwetenschappen 5 (GO!) Leerwerkboek	De Boeck www.vanin.be	https://school.vanin.be/code-gedragwetenschappen-5-go-leerwerkboek.html
Code Gedragwetenschappen 5 (KathOndVla) Leerwerkboek	De Boeck www.vanin.be	https://school.vanin.be/code-gedragwetenschappen-5-vo-leerwerkboek.html
Code Gedragwetenschappen 6 (GO!) Leerwerkboek	De Boeck www.vanin.be	https://school.vanin.be/code-gedragwetenschappen-6-go-leerwerkboek.html
Code Gedragwetenschappen 6 (KathOndVla) Leerwerkboek	De Boeck www.vanin.be	https://school.vanin.be/code-gedragwetenschappen-6-vo-leerwerkboek.html